

Η επίδραση του Μαρξισμού στις Σπουδές στην Επιστήμη: το 1931 και το σήμερα*

Helena Sheehan

Πανεπιστήμιο City του Δουβλίνου

ΜΕΣΑ ΣΕ ΑΥΤΟΥΣ ΤΟΥΣ ΤΟΙΧΟΥΣ, Ή ΤΟ 1931, ΣΥΓΚΡΟΥΣΤΗΚΑΝ ΔΥΟ ΚΟΣΜΟΙ

Όταν η αντιπροσωπεία των Σοβιετικών έφτασε στο Λονδίνο το 1931, έφερε μαζί της μια παράδοση που υφίστατο ήδη επί δύο γενεές. Ο μαρξισμός έπαιρνε πάρα πολύ στα σοβαρά τις επιστήμες, όχι μόνο για την προοπτική που παρείχαν για αύξηση της οικονομικής παραγωγικότητας, που ήταν με τη σειρά της αναγκαία για τη δόμηση μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας. Τις έπαιρνε πολύ στα σοβαρά και για τη δημιουργική ισχύ που τις χαρακτήριζε ως προς την κατανόηση του κόσμου. Ο μαρξισμός διατύπωσε τα πιο ισχυρά αιτήματα σε σχέση με κάθε άλλη διανοητική παράδοση, πριν ή μετά από αυτόν, σχετικά με τον κοινωνικοϊστορικό χαρακτήρα της επιστήμης. Παρ' όλ' αυτά, όμως, πάντοτε αποδεχόταν και επικύρωνε και τις γνωστικές κατακτήσεις της. Οι επιστήμες ήταν πάντα άρρηκτα συνδεδεμένες με οικονομικά συστήματα, με τεχνολογικές εξελίξεις, με πολιτικά κινήματα, με φιλοσοφικές θεωρίες, με πολιτισμικές τάσεις, με εθιμικές νόρμες, με ιδεολογικές τοποθετήσεις, με ό,τι γενικά ήταν προϊόν

* Μία παλαιότερη μορφή του άρθρου που ακολουθεί παρουσιάστηκε στο workshop που διοργάνωσε το Πανεπιστήμιο του Princeton για την 75η επέτειο του Παγκόσμιου Συνεδρίου για την Ιστορία της Επιστήμης το 1931. Το workshop είχε τίτλο: «Η Επιστήμη σε Σταυροδρόμι: Η γεωπολιτική, ο μαρξισμός και τα 75 χρόνια σπουδών στην επιστήμη», 30 Μαρτίου-1 Απριλίου 2006. Τη μετάφραση του άρθρου έκανε ο Αριστοτέλης Γκιόλμας.

¹ Η ομιλία έγινε στο πλαίσιο του Συνεδρίου για τους Επιστήμονες και την Κοινωνική Ευθύνη (Ιστορικές Προοπτικές των Πολιτικών, Θρησκευτικών, και Φιλοσοφικών Ιδεών των Επιστημόνων), που διοργανώθηκε το διάστημα 15-17 Σεπτεμβρίου 2006, στην έδρα της British Society for the History of Science, στο Μουσείο των Επιστημών στο Λονδίνο. Στον ίδιο χώρο είχε πραγματοποιηθεί και το ιστορικό Συνέδριο του 1931.

ανθρώπινης σκέψης και δράσης. Μέσα στις επιστήμες υπήρχαν μελέτες, κείμενα, θεωρίες, ρεύματα και διαμάχες που όλα αφορούσαν τις πολυπλοκότητες του πώς κάτι είναι όπως είναι/ήταν. Ο δυϊσμός εσωτερικής ιστορίας – εξωτερικής ιστορίας της επιστήμης δεν θα μπορούσε ποτέ να περιγράψει με πληρότητα ένα τέτοιο πεδίο δυνάμεων που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση, υπήρξε μια εντατικοποίηση αυτής της μορφής της δραστηριότητας. Οι επιστήμες ήταν μια αναγκαιότητα για να οικοδομηθεί μια νέα κοινωνική διαστρωμάτωση. Η κάθε επιστημονική θεωρία αντιμεωπιζόταν πλέον όχι απλώς ως ένα ζήτημα αλήθειας (σωστού) ή ψέματος (λάθους), αλλά ως ένα ζήτημα ζωής και θανάτου. Υπήρχαν πολλών ειδών δημόσιοι διάλογοι. Κάποιοι μάλιστα από αυτούς ήταν μεταξύ εκείνων που πίστευαν στις εμπειρικές επιστήμες και εκείνων που έδιναν έμφαση στην ένταξη του μαρξισμού, ως συνέχειας, στην ιστορία της φιλοσοφίας.

Βέβαια, γύρω απ' όλες αυτές τις ιδεολογικές διαμάχες της εποχής εκείνης πλεκόταν και μια σφοδρή μάχη για την εξουσία. Υπήρχαν συνεχείς εντάσεις και διαμάχες ανάμεσα στα μέλη μιας πιο κοσμοπολίτικης μαρξιστικής «ιντελιγκέντσιας», τα οποία είχαν βρει το δρόμο τους προς το μαρξισμό μέσα σε δύσκολες και επικίνδυνες συνθήκες, είχαν εκτεθεί σε μια σειρά πνευματικές επιρροές, είχαν συνηθίσει να αναμειγνύονται με διανοούμενους πολλών διαφορετικών απόψεων και να υποστηρίζουν τις θέσεις του μαρξισμού μέσα σε τέτοια περιβάλλοντα.

Ταυτόχρονα, όλοι αυτοί δέχονταν και μια ολοένα αυξανόμενη πίεση από μία άλλη μερίδα. Από αυτούς δηλαδή που προέρχονταν από την Επανάσταση, που δεν είχαν πάει ποτέ στο εξωτερικό, δεν μιλούσαν καθόλου ξένες γλώσσες, είχαν πολύ λίγη λεπτομερή γνώση φυσικών επιστημών ή ιστορίας της φιλοσοφίας και δεν είχαν ποτέ τους αναμειχθεί με εκφραστές άλλων πνευματικών παραδόσεων.² Κάποιοι από αυτούς είχαν περισσότερο την τάση να

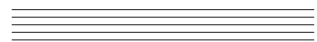
² Στην πραγματικότητα κάποιοι ανάμεσά τους είχαν πάει και στο εξωτερικό. Πριν από πολλά χρόνια έλαβα ένα e-mail που με ρωτούσε για τον Μ.Β. Mitin, ο οποίος την εποχή του Συνεδρίου θεωρείτο διακεκριμένος Σοβιετικός φιλόσοφος και από τον οποίο είχα πάρει συνέντευξη στη Μόσχα το 1978. Κάποιος που έκανε έρευνα πάνω στον Althusser μου είχε αναφέρει για μια επίσκεψη του Mitin στο Παρίσι το 1969. Ο Althusser είχε την προσδοκία για μακριές συζητήσεις πάνω στη διαλεκτική, αλλά ο Mitin ήθελε απλά να βολτάρει στην περιοχή του Pigalle (e-mail από τον G.M. Goshgarian στην H.M. Sheehan, 19.12.2001).

παραθέτουν ως αυθεντία τα κλασικά κείμενα ή τις αποφάσεις του κόμματος παρά να εμπλέκονται σε θεωρητικές διαμάχες. Σχεδόν όλοι αυτοί είχαν γρήγορα εξελιχθεί ως προς την κομματική και επαγγελματική τους σταδιοδρομία, και είχαν αναλάβει θέσεις όπως καθηγητών, διευθυντών ινστιτούτων και μελών εκδοτικών επιτροπών εφημερίδων και περιοδικών, καταλάμβαναν δηλαδή θέσεις που τους έδιναν εξουσία επάνω σε διανοομένους διεθνούς εμβέλειας. Αυτό αποτελούσε μια δραματική εξέλιξη και θα οδηγούσε αργότερα ακόμη και σε αιματοχυσία.

Η αντιπροσωπεία των Σοβιετικών που ήρθε στο Λονδίνο το 1931 αποτελούνταν κυρίως από μέλη της πρώτης από τις δύο προαναφερθείσες ομάδες, ήταν δηλαδή μέλη της κοσμοπολίτικης ιντελιγκέντσιας. Επρόκειτο για άτομα που μάχονταν υπέρ της δικής τους εκδοχής του μαρξισμού, ενάντια σε ένα σύνολο πιέσεων που δέχονταν στην πατρίδα τους και σε ένα άλλο από το εξωτερικό. Έδειχναν να βρίσκουν το δρόμο τους μέσα σε αυτά τα ταραγμένα νερά με αρκετά εντυπωσιακό τρόπο. Παρ' όλ' αυτά, οι τραγικές εξελίξεις τελικά τους συνέθλιψαν (οι πιο πολλοί χάθηκαν στις σταλινικές εκκαθαρίσεις).

Το Συνέδριο του 1931 έφερε κάποιες δυνάμεις που ήδη είχαν ξεκινήσει το έργο τους σε ένα νέο επίπεδο αλληλεπίδρασης μεταξύ τους. Στο συνέδριο αυτό, οι αντιτιθέμενες κοσμοθεωρήσεις ήρθαν επίσης σε σύγκρουση. Εκείνοι που περισσότερο επηρεάστηκαν από αυτή τη σύγκρουση ήταν όσοι βρέθηκαν στο μέσο μεταξύ των δύο πλευρών, όχι υπό την έννοια μιας μέσης οδού ούτε γιατί βρίσκονταν σε έναν χώρο ιδεολογικής ουδετερότητας. Βρέθηκαν ανάμεσα, υπό την έννοια ότι ζούσαν και εργάζονταν μαζί (στη Δύση) με τους επικριτές ή τους εχθρούς της δικής τους κοσμοθεώρησης, ενώ ταυτόχρονα μοιράζονταν το ίδιο όραμα με αυτούς της άλλης όχθης που έρχονταν από μακριά (από τη Σοβιετική Ένωση). Μολοντούτο, υπήρχε μια γενικότερη άνοδος της Αριστεράς στη δεκαετία του 1930 και φαινόταν να πνέει ευνοϊκός άνεμος γι' αυτήν. Οι ιδέες τους επηρέαζαν πολλούς από τους συγχρόνους τους. Για κάποιους από αυτούς το ότι εμπνεύστηκαν από τις εν λόγω ιδέες είχε ως άμεσο αποτέλεσμα να καθούν (αρκετοί έχασαν τη ζωή τους ως εθελοντές στον Ισπανικό Εμφύλιο).

Η σύγκρουση ανάμεσα στους Βρετανούς και στους Σοβιετικούς μαρξιστές είχε ισχυρό απόηχο και προς τα έξω και επηρέασε ακόμη και πολλούς από αυτούς που δεν παρακολούθησαν το Συνέδριο. Το βιβλίο *Η Επιστήμη σε Σταυροδρόμι* (Bukharin et al., 1971), που πρωτοεκδόθηκε το 1931, μεταφράστηκε

σε πολλές γλώσσες και κυκλοφορούσε επί δεκαετίες σε πολλά μέρη του κόσμου. Το διάβασε ακόμη και ο Antonio Gramsci μέσα στο κελί της φυλακής του. Πολύ σημαντικό είναι και το ότι έφτασε στα χέρια του Christopher Caudwell, καθώς αυτός διέτρεχε όλα τα πεδία της ανθρώπινης γνώσης και τα επαναδιαμόρφωνε θεωρητικά μέσα από τη μαρξιστική σκοπιά. Με αυτό τον τρόπο προέκυψαν εντυπωσιακά κείμενα και βιβλία για τη βιολογία, τη φυσική, αλλά και την ιστορία, τη φιλοσοφία, την ψυχολογία, τον πολιτισμό και πολλούς άλλους τομείς, που όλα έμειναν ημιτελή όταν ο Caudwell σκοτώθηκε στον Ισπανικό Εμφύλιο. Ο David Guest, πριν κι αυτός με τη σειρά του σκοτωθεί στον Ισπανικό Εμφύλιο, πήρε το γραπτό κείμενο του *The Crisis in Physics* (Caudwell 1939) και το παρέδωσε στον Hyman Levy, ο οποίος το εξέδωσε, γράφοντας και την εισαγωγή, ενώ ο βιολόγος και γενετιστής J.B.S. Haldane έγραψε κάποια σχόλια σε αυτό.

Μετά το 1945, η επιρροή του μαρξισμού άρχισε να εξαπλώνεται ακόμη περισσότερο. Στην Ανατολική Ευρώπη, ο μαρξισμός έγινε η κυρίαρχη δύναμη στα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά ιδρύματα, τα ακαδημαϊκά περιοδικά και τις επιθεωρήσεις κλπ. των καινούργιων σοσιαλιστικών κρατών. Εξαπλώθηκε επίσης στην Ασία, τη Λατινική Αμερική και την Αφρική, σε απελευθερωτικά κινήματα, ορισμένα από τα οποία κατέληξαν να πάρουν την εξουσία. Ο μαρξισμός ήταν άλλοτε ένα ζήτημα βαθύτερων πεποιθήσεων, άλλοτε όχι. Το να υφίσταται κάτι ως το ορθόδοξο δόγμα σε ένα μονοκομματικό κράτος δεν αποτελεί βέβαια μια μορφή υγιούς ανάπτυξης για μια πνευματική παράδοση. Έχει πλέον παρέλθει η εποχή εκείνη στην ιστορία της ανθρωπότητας όταν έδειχνε δυνατό ή επιθυμητό να οργανωθεί μια κοινωνία στη βάση μίας και μόνο κοινής κοσμοθεωρίας, αλλά κάτι τέτοιο θεωρούνταν εφικτό και επιδιωκόμενο για πολύ μεγάλο μέρος της παγκόσμιας ιστορίας. Παραδείγματος χάριν, η καθολική Εκκλησία ασκούσε μια τέτοιου είδους εξουσία στην Ιρλανδία, ακόμη και μέχρι τη δεκαετία του '60.

Παρ' όλ' αυτά, γινόταν αρκετά σοβαρή δουλειά στις χώρες αυτές (με τα μονοκομματικά σοσιαλιστικά καθεστώτα) ως προς το να αναπτυχθεί μια εμφανώς διακριτή προσέγγιση για τις σπουδές στην επιστήμη, ειδικά με το να διερευνώνται οι φιλοσοφικές πτυχές των φυσικών επιστημών. Αυτό συνέβαινε π.χ. στα ακαδημαϊκά ιδρύματα της Ανατολικής Ευρώπης, ειδικά της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας, στην πνευματική ζωή εντός των κομμουνιστικών κομμάτων, σε επιθεωρήσεις όπως το *Science and Society* και το *Modern*

Quarterly. Αυτή η προσέγγιση διέφερε πολύ από τη στενά μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθούσε η φιλοσοφία της επιστήμης σε άλλες χώρες. Ήταν μία δουλειά με βαθιά σημασία κι ωστόσο ελάχιστα γνωστή έξω από τα περιβάλλοντα αυτά.

Οι δεκαετίες του '60 και του '70 έφεραν το μαρξισμό και πάλι στα πράγματα, με έναν καινούργιο όμως τρόπο. Αυτή ήταν μια εποχή στην οποία καθετί που θεωρούνταν δεδομένο τέθηκε υπό αμφισβήτηση, στην οποία τα πανεπιστήμια και οι δρόμοι έγιναν πεδία αγώνων και πάλης. Οι επιστημονικοί κλάδοι έγιναν αντικείμενα εξονυχιστικής διερεύνησης μέσα στα ίδια τα ιδρύματα που τους καλλιεργούσαν. Η φιλοσοφία, η κοινωνιολογία, η λογοτεχνία, οι φυσικές επιστήμες –τομείς της ανθρώπινης γνώσης– θεωρήθηκαν προσδεμένες στην εξουσία. Οι πανεπιστημιούπολεις και οι έδρες των συνεδρίων έγιναν χώροι πολύ ζωντανοί, με παθιασμένες αντιπαραθέσεις και άσκηση πολεμικής. Περιοδικά και επιθεωρήσεις, όπως τα *Radical Philosophy*, *Insurgent Sociologist*, *Science for the People* κ.ά., υπήρξαν πεδίο έκφρασης αυτών των ζυμώσεων. Πολλοί από τη δική μου γενιά ρίχτηκαν ολόψυχα σε αυτή την έρευνα, σε αυτόν τον αγώνα. Εγκαταλείψαμε πολλά «σίγουρα λιμάνια» και ανοιχτήκαμε σε καινούργιες και άγνωστες «θάλασσες». Ποτέ στη διάρκεια των νεανικών μου χρόνων ως μία μικρή καθολική στις ΗΠΑ, επηρεασμένη από τον Ψυχρό Πόλεμο, δεν μπορούσα να φανταστώ ότι θα περνούσα στην άλλη πλευρά του «Σιδηρού Παραπετάσματος» και θα γινόμουν κομμουνίστρια. Ακόμη κι όταν αρχικά στράφηκα προς την Αριστερά, δεν φαντάστηκα τον εαυτό μου να πορεύεται κατ' αυτόν τον τρόπο.

Υπήρχαν κατάλοιπα αντικομμουνισμού και κατάλοιπα εξέγερσης των γενεών στον τρόπο με τον οποίο η νέα Αριστερά αντιμετώπισε την παλαιά Αριστερά στις ΗΠΑ. Υπήρχε επίσης μια αφελής αντίληψη για την εξουσία, μια περιφρόνηση για την οικονομία και μια καχυποψία για την επιστήμη. Στην αρχή κι εγώ ήμουν εκφραστής τέτοιων στάσεων. Άλλαξα όταν μετακόμισα στην Ευρώπη, όπου το χάσμα ανάμεσα στη νέα και την παλαιά Αριστερά δεν ήταν τόσο μεγάλο. Η ανάμειξή μου με τον πολιτικό πολιτισμό της Ευρώπης έπαιξε μετασχηματιστικό ρόλο και έτσι υιοθέτησα μια νέα οπτική γωνία ως προς την προηγούμενη γενιά της Αριστεράς. Αν και οι περισσότεροι εκπρόσωποι αυτής της γενιάς ήταν ακόμη εν ζωή, εκείνοι που με άγγιξαν πιο βαθιά ήταν αυτοί που είχαν πεθάνει. Κι αυτό γιατί τους έφερνα ξανά στη ζωή με τη φαντασία μου, καθώς διάβαζα τα κείμενά τους και ρωτούσα επίμονα τους συγχρόνους τους

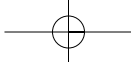

να μάθω για τις ζωές τους. Ειδικά ο Bernal και ο Caudwell υπήρξαν οι μέντορές μου. Αναμφίβολα αυτό είχε κάπως να κάνει και με την ευαισθησία που «μοιραζόμαστε», δηλαδή αυτή του καθολικού που έγινε κομμουνιστής.

Με ενδιέφερε ο μαρξισμός ως μία ευρεία και συνολική κοσμοθεωρία. Μου εξήπταν την περιέργεια οι τρόποι με τους οποίους τα πνευματικά κινήματα είχαν τις ρίζες τους σε κοινωνικοϊστορικά ρεύματα. Έβλεπα όλη την ιστορία της φιλοσοφίας που είχα μελετήσει με έναν καινούργιο τρόπο. Έβλεπα καθετί με μια καινούργια ματιά, με έναν τρόπο στον οποίο όλα φαίνονταν να αλληλοσυνδέονται: η φιλοσοφία, ο πολιτισμός, η πολιτική, η οικονομία, η επιστήμη. Αποφάσισα να εστιάσω στην επιστήμη μέσα σε αυτό το πλέγμα των σχέσεων, μια και αυτή ήταν που είχα πιο πολύ ανάγκη εγώ να κατανοήσω. Η έρευνα για τη συγγραφή του βιβλίου μου *Marxism and the Philosophy of Science* ήταν μια περιπέτεια που με απορρόφησε. Αισθανόμουν όπως ένας ντεντέκτιβ που αποκαλύπτει μια πολύπλοκη σειρά από αλληλοδιαπλεκόμενες ιστορίες. Προσπαθούσα να γράψω μια μαρξιστική ιστορία του μαρξισμού στην επιστήμη, παρά τις τεράστιες και αντιτιθέμενες πιέσεις που δεχόμουν καθώς προσπαθούσα να το κάνω.

Πολλές φορές, προς έκπληξή μου, αισθανόμουν να είμαι πιο κοντά ιδεολογικά με την προηγούμενη γενιά (μαρξιστών) από ό,τι με τη δική μου. Δεν μπορούσα να κατανοήσω γιατί οι σύγχρονοί μου μαρξιστές, και ειδικότερα οι Βρετανοί, έδειχναν τόσο συχνά να γυρνούν την πλάτη τους στην προηγούμενη γενιά των Βρετανών μαρξιστών και να στρέφονται ομαδικά στον Althusser ή στον Foucault. Η επιθεώρηση *New Left Review* κυμαινόταν μονίμως ανάμεσα στην άγνοια, την περιφρόνηση και την εκθρόνηση για την προηγούμενη γενιά Βρετανών μαρξιστών. Το *Radical Science Journal* ασχολιόταν με την προηγούμενη γενιά, πάντα όμως επικριτικά. Το βιβλίο του Gary Werskey *The Visible College* ήταν ίσως η πιο ουσιαστική δουλειά που προσπάθησε να συμβιβάσει τις δύο αυτές γενεές ως προς το θέμα της επιστήμης. Την ίδια στιγμή, υπήρχε το περιοδικό *Marxism Today*.³ Αυτό ξεκίνησε από το να είναι μια επιθεώρηση που η επιστήμη αποτελούσε βασικό συστατικό στοιχείο των ενδιαφερόντων της και μέσα στην οποία οι διάφορες θέσεις και οι διάφορες γενεές μπορούσαν να επιχειρηματολογήσουν. Κατέληξε δε τελικά να είναι μια επιθε-

³ Σ.τ.Μ: Το εξέδιδε το Κομμουνιστικό Κόμμα της Μεγάλης Βρετανίας. Έκλεισε το 1991.

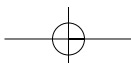
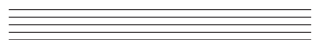

ώρηση η οποία δεν ασχολείται με την επιστήμη και αποκλείει αυτούς που έχουν κάποιες συγκεκριμένες θέσεις.⁴ Παρ' όλ' αυτά στη δεκαετία του '70 έβρισκα πολύ πιο συναρπαστικά όλα όσα συνέβαιναν μέσα στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Μεγάλης Βρετανίας (Communist Party of Great Britain, CPGB) απ' όσα συνέβαιναν στο Trinity College του Δουβλίνου, που ήταν η βάση μου την εποχή εκείνη. Κάθε καλοκαίρι πήγαινα στο Communist University του Λονδίνου. Υπήρχαν εκεί πολλές εναλλακτικές προσεγγίσεις για κάθε ακαδημαϊκό/επιστημονικό κλάδο, καθώς και οι πιο ζωντανές θεωρητικές διαμάχες που μπορούσε κανείς να φανταστεί. Περιδιάβαινα ανάμεσα σε μαθήματα φιλοσοφίας, ιστορίας, φυσικών επιστημών, σοβιετικών σπουδών, σπουδών στο φύλο, και πάλι μετάνιωνα που δεν προλάβαινα να παρακολουθήσω τα μαθήματα ψυχολογίας, ανθρωπολογίας, λογοτεχνίας κ.ά.

Ζώντας από καιρό σαν να ζούσα αρκετό από το χρόνο μου σε ένα παράλληλο σύμπαν, ένα μεγάλο μέρος του ακαδημαϊκού μου περιβάλλοντος εξελισσόταν λες και η μόνη αφήγηση που υπήρχε ήταν αυτή που ξεκινούσε από τον Κύκλο της Βιέννης και προχωρούσε με τους Popper, Lakatos, Kuhn κ.ο.κ. Η φιλοσοφία της επιστήμης στα πανεπιστημιακά τμήματα σπανίως ασχολούνταν παράλληλα με την παράδοση αυτή που εξελισσόταν την ίδια στιγμή. Το έργο του Engels, του Bukharin, του Hessen, του Bernal, του Haldane, του Langevin, του Herbert Hörz και πολλών άλλων δεν αναφερόταν ποτέ. Έβρισκα πολύ δύσκολο να προσαρμοστώ στο περιβάλλον του Τμήματος Φιλοσοφίας του Trinity College του Δουβλίνου (TCD) κάθε φορά που επέστρεφα σε αυτό από τη Μόσχα, το Βερολίνο, το Ντουμπρόβνικ ή ακόμη και το Λονδίνο.

Στο μεταξύ, οι σοβιετικές αντιπροσωπείες δεν αποτελούσαν πλέον ασυνήθιστο φαινόμενο στα διεθνή συνέδρια. Ήσαν ενταγμένες στην οργανωτική τους δομή και παρουσίαζαν ανακοινώσεις τους σε πολλές συνεδρίες. Όμως το κατά πόσο υπήρχε μία ταύτιση απόψεων με τους υπόλοιπους συνέδρους, αυτό ήταν ένα άλλο θέμα. Τον Αύγουστο του 1978 έγινε το Παγκόσμιο Συνέδριο της Φιλοσοφίας στο Düsseldorf της Γερμανίας. Εκείνη τη χρονιά εγώ

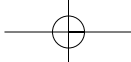
⁴ Ένα καθοριστικό σημείο στην πορεία του περιοδικού αυτού ήταν όταν ο εκδότης του James Klugman πέθανε και αντικαταστάθηκε από τον Martin Jacques. Ένα άρθρο που είχα στείλει για δημοσίευση πάνω στον μαρξισμό μέσα στην επιστήμη έγινε δεκτό από τον πρώτο και απορρίφθηκε από τον δεύτερο.

ήμουν για αρκετό χρόνο στην Ανατολική Ευρώπη και ειδικά στη Μόσχα. Οι φιλόσοφοι στις χώρες αυτές (και στη Μόσχα) μιλούσαν συνεχώς για το συνέδριο αυτό. Στην πραγματικότητα προετοιμάζονταν γι' αυτό σαν να επρόκειτο για εργασίες σχετικές με το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Με ρωτούσαν συνέχεια τι προετοιμάζαν οι Ιρλανδοί και οι Βρετανοί φιλόσοφοι για το συνέδριο. Φυσικά δεν προετοιμάζαν τίποτε με την έννοια που εννοούσαν οι φιλόσοφοι της Ανατολικής Ευρώπης. Έρχονταν –ή δεν έρχονταν– σε ατομικό επίπεδο και σκέπτονταν μόνο τις δικές τους ανακοινώσεις και τα οργανωτικά θέματα του ταξιδιού. Στη διάρκεια του ίδιου του συνεδρίου, οι φιλόσοφοι από τις σοσιαλιστικές χώρες και οι φιλόσοφοι από τον υπόλοιπο κόσμο διάβασαν κυρίως τις ανακοινώσεις τους απλώς ο ένας μπροστά στους άλλους (όπως κάνουν οι περισσότεροι ακαδημαϊκοί στα περισσότερα συνέδρια). Υπήρχαν, εντούτοις, αρκετοί διαξιφισμοί και μια ψυχροπολεμική ατμόσφαιρα. Κι εγώ η ίδια αισθάνθηκα να βρίσκομαι σε μια παρόμοια κατάσταση με αυτή που περιέγραψα νωρίτερα, στην οποία βρέθηκαν οι Βρετανοί μαρξιστές στο Συνέδριο του 1931. Είχα μετακινηθεί ανάμεσα στις δύο πλευρές με έναν τρόπο που ελάχιστοι άλλοι το είχαν πράξει. Αυτό το βρήκα εξαιρετικά ενδιαφέρον και έτσι μπήκα σε όλες τις δυνατότητες για διαμάχες ιδεών και πολεμικές που μου προσέφερε εκείνη η κατάσταση.

Η ίδια κατάσταση επαναλήφθηκε και σε άλλα διεθνή συνέδρια τα χρόνια αυτά, π.χ. το Διεθνές Συνέδριο για τη Λογική, τη Μεθοδολογία και τη Φιλοσοφία της Επιστήμης, το 1979 στο Αννόβερο, ή το Διεθνές Συνέδριο για την Ιστορία της Επιστήμης το 1981, στο Βουκουρέστι. Στη διάρκεια ειδικά του τελευταίου, συναναστρεφόμουν αρκετά συχνά με Βρετανούς ιστορικούς της επιστήμης, κυρίως από τη μερίδα αυτών που δεν είχαν πειστεί από τα όσα διεμείφθησαν στο Συνέδριο του 1931. Αισθάνθηκα ότι τα επιχειρήματά μου για το ότι η εξίσωση «μαρξισμός + επιστήμη» δεν είχε ως μόνο αποτέλεσμα τον Lysenko υπονομεύονταν συνεχώς από τον ίδιο τον τόπο και τα γεγονότα αυτού του Συνεδρίου του 1981. Φερ' ειπείν η Έλενα Τσαουσέσκου (η γυναίκα του Νικολάε!) παρουσιάστηκε σε μια συνεδρία όπου μετείχαν όλοι οι σύνεδροι ως μια μεγάλη επιστήμων. Επίσης πολλές μεμονωμένες συνεδρίες παρουσίαζαν Ρουμάνους επιστήμονες, όπου εκφράζονταν θέσεις όπως ότι οι Ρουμάνοι ήταν υπεύθυνοι για πολλές ανακαλύψεις στην ιστορία της επιστήμης και της τεχνολογίας, που κακώς είχαν αποδοθεί σε άλλους, συμπεριλαμβανομένου και του Einstein! Υπήρχαν βέβαια και άλλοι που ζητούσαν να μετρια-

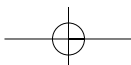
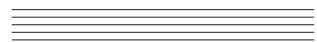

στούν τέτοιου είδους τάσεις και προσεγγίσεις. Ένας από αυτούς ήταν και ο Joseph Needham, που μεσολαβούσε και πάλι μεταξύ Δύσης και Ανατολής 50 χρόνια μετά (ήταν παρών και το 1931 και το 1981, στα δύο συνέδρια).

Υπήρξαν και άλλες εκδηλώσεις και χώροι όπου διασταυρώθηκαν και αναπτύχθηκαν και οι δύο αντιτιθέμενες σχολές, κυρίως δε η Συζήτηση Στρογγυλής Τραπέζης στη Βοστώνη για τη Φιλοσοφία της Επιστήμης, που την οργάνωσαν οι Robert Cohen και Marx Wartofsky. Ο Loren Graham έφερε την ενασχόληση με τη σοβιετική φιλοσοφία και επιστήμη σε ένα πολύ υψηλό επίπεδο έρευνας και κατανόησης.

Όσο για μένα, έγινε ολοένα και πιο δύσκολο να συνεχίσω στο πεδίο αυτό. Ήταν σχεδόν απίθανο να μπορείς να βγάζεις τα προς το ζην εργαζόμενη ως ειδικός σε θέματα σχέσης μαρξισμού και Επιστήμης, εκτός αν ζούσες στην Ανατολική Ευρώπη ή στη Βοστώνη (κι αργότερα ούτε κι εκεί). Ήμουν ουσιαστικά μια άνεργη κάτοχος διδακτορικού. Όταν άνοιγε μια σίγουρη πανεπιστημιακή θέση, υπήρχε πάντοτε κάποιος πιο ασφαλής ως προς το αντικείμενό του, έστω και με λιγότερα προσόντα. Πολλές φορές αισθάνθηκα θυμωμένη και πικραμένη, ακόμη και κοντά στην απόγνωση, αλλά συνέχισα να δουλεύω. Ζούσα επί πολλά χρόνια ως ανεξάρτητη επαγγελματίας, μια «οργανική διανοούμενη» που θα 'λεγε κι ο Gramsci. Έδωσα διαλέξεις και μαθήματα σε πολλά μέρη, από τα πανεπιστήμια της λεγόμενης ελιτίστικης ομάδας Ivy League στις ΗΠΑ (Μασαχουσέτη, Νιου Χαμσάιερ κλπ.) μέχρι και σε απλά τοπικά κέντρα απασχόλησης, έγινα εκφωνήτρια στο ραδιόφωνο και την τηλεόραση, απόκλινα λίγο και προς τις πολιτισμικές σπουδές. Τελικά, αρκετό καιρό αφότου το είχα πάρει απόφαση ότι τίποτε δεν επρόκειτο να γίνει, πήρα τελικά μία επί θητεία πανεπιστημιακή θέση.

Ο μαρξισμός μπορεί να μην υπήρξε ποτέ ένα εφόδιο για μένα στην εξέλιξη της καριέρας μου, αλλά με βοήθησε να αναπτύξω έναν τρόπο του σκέπτεσθαι που με βοήθησε να ξεπεράσω τις δοκιμασίες και τα παθήματα που μου έφερνε. Είχα πνευματική διαύγεια και έναν ηθικό σκοπό και αυτό ήταν ήδη αρκετό: Ποιοι ήταν τότε οι έγκριτοι καθηγητές της φιλοσοφίας, την εποχή που ο Marx και ο Engels έγραφαν ενώ συγχρόνως ζούσαν δύσκολες ζωές, εξόριστοι και περιθωριοποιημένοι, την εποχή που ο Christopher Caudwell και ο David Guest αιμορραγούσαν στα πεδία της μάχης με όλη τους την ιδιοφυΐα και το πάθος να στραγγίξει πάνω στην ισπανική γη, την εποχή που ο Bukharin έγραφε στο κρύο κελί του, επιχειρηματολογώντας για το μαρξισμό και την

ευημερία, ακριβώς τη στιγμή που τον έπαιρναν για να τον εκτελέσουν; Τόσες φορές τραγούδησα το «μέσα από σκοτεινά μπουντρούμια και φρικτές κρεμάλες»⁵ αλλά ποτέ δεν φυλακίστηκα (ή τουλάχιστον όχι για πολύ) ούτε εκτελέστηκα. Θα μπορούσα να ζήσω με την ανεργία, την ημιαπασχόληση, την περιθωριοποίηση, τη συγκατάβαση, την αδικία. Θα μπορούσα να αντέξω την μοναξιά του ισόβιου μαρξιστή.

Στην Ανατολική Ευρώπη συνέβαιναν πάρα πολλά. Όλα έγιναν πιο ανοικτά μόνο και μόνο για να ξανακλείσουν. Το 1990 ο κόσμος φαινόταν να έχει γίνει άνω-κάτω. Η ΕΣΣΔ, η ΛΔΓ, η Τσεχοσλοβακία και η Γιουγκοσλαβία εξαφανίστηκαν από τον παγκόσμιο χάρτη. Συχνά διερωτήθηκα πόσοι από τους διανοούμενους που γνώρισα στην Ανατολική Ευρώπη θα δήλωναν μαρξιστές εάν γινόταν μια αλλαγή του καθεστώτος. Τελικά το ανακάλυψα. Αν και όλη αυτή η ιστορία είναι περίπλοκη, και θέλω να την ψάξω αρκετά και να γράψω γι' αυτήν, βρήκα εν ολίγοις ότι αυτοί που νόμιζα κι εγώ πως είναι αληθινοί πιστοί στο μαρξισμό όντως ήταν, ενώ οι άλλοι όχι. Είχα πολλές συγκρούσεις στη δεκαετία του '90 με ανθρώπους που έφτιαξαν την καριέρα τους έχοντας το μαρξισμό ως επάγγελμα και μετά την ξαναέφτιαξαν κάνοντας επάγγελμα το να τον αρνούνται. Η ακαδημαϊκή κοινότητα σε όλο τον κόσμο είναι γεμάτη από τέτοιους ανθρώπους. Κάνουν ό,τι είναι αναγκαίο για να ανέλθουν και ανταμείβονται γι' αυτό, και τότε και τώρα, αλλά δεν πρόκειται να παράγουν ποτέ κάτι άξιο λόγου.

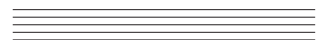
Το 1996 στάλθηκα σε ένα πανεπιστήμιο της Σλοβακίας, στο πλαίσιο του προγράμματος TEMPUS της Ε.Ε., που έστελνε ακαδημαϊκούς από τη Δυτική Ευρώπη σε πανεπιστήμια της Ανατολικής, ώστε να τους δείξουν πώς διοικούνταν και λειτουργούσαν τα «σωστά» πανεπιστήμια. Μου ζητήθηκε να δώσω μια διάλεξη ως προσκεκλημένη, σε θέμα της επιλογής μου. Έδωσα ως θέμα το μαρξισμό. Τους προκάλεσε έκπληξη, και κατόπιν αναστάτωση. Τελικά πάντως δέχτηκαν να οργανώσουν τη διάλεξη. Η αίθουσα ήταν ασφυκτικά γεμάτη. Ο μαρξισμός προκαλούσε και πάλι το ρίγος του απαγορευμένου καρπού. Είπα ότι η κατάσταση ήταν γελοία. Ο μαρξισμός ήταν επί δεκαετίες η μόνη αποδεκτή φιλοσοφία και μετά εξαφανίστηκε από το πρόγραμμα σπουδών, σαν να

⁵ Σ.τ.Μ.: “Through dungeons dark and gallows grim”, απόσπασμα του *Ύμνου της Κόκκινης Σημαίας*, παλαιού ύμνου του Βρετανικού Εργατικού Κόμματος

μην είχε υπάρξει ποτέ. Τη μία μέρα ήταν το ορθόδοξο δόγμα και την άλλη η αίρεση. Αυτό δεν ήταν υγιές. Εγώ επιχειρηματολόγησα λέγοντας ότι ο μαρξισμός είναι μία μεγάλη πνευματική παράδοση στην ιστορία του κόσμου και τα πράγματα ποτέ δε θα έχουν πάρει τη σωστή τους μορφή, αν δεν λάβει πρώτα τη θέση του πρόσωπο με πρόσωπο με όλες τις αντίπαλες προς αυτόν παραδόσεις, μέσα στη σύνολη δόμηση των πραγμάτων. Τις επόμενες μέρες ήρθαν και με βρήκαν πολλοί άνθρωποι, λέγοντάς μου ψιθυριστά ότι συμφωνούσαν.

Έχω διδάξει STS (Science Technology Society) στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, από προπτυχιακό επίπεδο μέχρι επίπεδο διδακτορικού, αλλά τα ενδιαφέροντά μου κυμαίνονται και σε έναν ευρύτερο χώρο, από την ιστορία των ιδεών μέχρι και τις σπουδές στα MME. Μπορεί να φαίνομαι σαν «αλεπού» που ορμά σε όλες αυτές τις περιοχές της γνώσης, αλλά είμαι μάλλον ένας «σκαντζόχοιρος». Ξέρω μόνο ένα πράγμα καλά. Όλα αυτά γίνονται ένα σε επίπεδο κοσμοθεωρίας. Για μένα, ο μαρξισμός ερμηνεύει, ακόμη και σήμερα, την επιστήμη και όλα τα άλλα πράγματα, καλύτερα από καθετί άλλο που μπορώ να δω γύρω μου.

Προκύπτει λοιπόν το ερώτημα: Τι είναι ακριβώς αυτά που βλέπω γύρω μου και πού βλέπω να εντάσσονται ο μαρξισμός και οι σπουδές στην επιστήμη μέσα σε όλο αυτό; Βλέπω να υπάρχει σίγουρα μια άνθηση της επιστήμης και των σπουδών γύρω από την επιστήμη, υπό την έννοια ότι γίνονται πάρα πολλά πράγματα στους τομείς αυτούς. Υπάρχει πολλή χρηματοδότηση, πολλή συζήτηση, κάθε είδους εμπειρικές μελέτες. Πολλά απ' όλα αυτά έχουν και ενδιαφέρον και αξία, αν και πολλά επίσης είναι αδιάφορα, τετριμμένα και άχρηστα. Πολλές μελέτες είναι σύντομες και ρηχές, καθοδηγούμενες από τις απαιτήσεις της αγοράς και από τον καριερισμό που επιβάλλει ταχεία ανέλιξη. Η εντατικοποίηση της εμπορευματοποίησης της επιστήμης, που είναι μέρος της γενικότερης εμπορευματοποίησης της γνώσης, είναι το πιο σημαντικό απ' όλα όσα συμβαίνουν. Η θεωρητική σκέψη δεν ευδοκιμεί σε αυτή την αρένα. Τα πανεπιστήμια χαλιναγωγούνται έτσι ώστε να λειτουργούν σύμφωνα με τις νόρμες της αγοράς και η επιβίωση εκείνων που εναρμονίζονται καλύτερα με τον εμπορικό ανταγωνισμό είναι ο νόμος που υπερβαίνει άλλες μορφές επικύρωσης του έργου τους, κυρίως τα κριτήρια της αληθείας, το θεωρητικό βάθος και εύρος, την ηθική υπευθυνότητα, την πολιτική δραστηριοποίηση κλπ. Υπάρχουν πολύ ισχυρές πιέσεις που αποθαρρύνουν, που διαβρώνουν και που περι-

θωριοποιούν την κριτική σκέψη, τη δημιουργική σκέψη, τη συστημική σκέψη, κυρίως αυτή την τελευταία.

Τα πανεπιστήμια είναι χώροι υπό διεκδίκηση. Αυτοί, όμως, που μάχονται υπέρ της θεωρητικής σκέψης είναι σε σαφώς πιο ασθενή θέση. Η ατμόσφαιρα έχει αλλάξει δραστικά σε σχέση με αυτήν που επικρατούσε στις δεκαετίες του '60 και του '70. Τότε υπήρχαν μεγάλης κλίμακας επιστημονικά «παραδείγματα» (κατά Kuhn) σε κάθε περιοχή της ανθρώπινης γνώσης, που αντιμάχονταν το ένα το άλλο, με πολλή δύναμη και πολύ πάθος. Τώρα το πράγμα έχει ηρεμήσει. Αυτό είναι παράξενο και προκαλεί αποπροσανατολισμό, γιατί η ηρεμία δεν οφείλεται στο ότι όλα τα ζητήματα έχουν λυθεί. Οφείλεται στο ότι οι άνθρωποι έχουν μάθει να ζουν με προβλήματα που δεν τα έχουν λύσει ή που δεν τα αναγνωρίζουν ή να συμβιβάζονται με κάποια λύση σε ένα επίπεδο όχι ριζικό και θεμελιώδες. Οι αντιπαραθέσεις των κοσμοθεωριών έχουν δώσει τη θέση τους σε έναν χαμηλού επιπέδου εκλεκτισμό. Υπάρχει μια τάση να στενεύει η προοπτική και να απέχει κανείς από την πολιτική εμπλοκή, είτε από κοντόφθαλμη στάση είτε από άγνοια είτε από ρηχότητα είτε από φόβο είτε από καριερισμό.

Πολλά απ' όσα διαβάζω ή κρίνω ως δουλειές είναι εντελώς «μισοψημένα». Η σύλληψη των εννοιών χαρακτηρίζεται από αδυναμίες και σύγχυση. Η πλαίσισωση είναι ακνή και τυχαία. Ο μαρξισμός έχει θρέψει μέσα μου μια μόνιμη και σταθερή απαίτηση για μια διαμόρφωση εννοιών που να είναι ισχυρή και διαυγής, για μια ένταξη σε πλαίσιο που να είναι σαφής και συστημική. Πολλές από τις κοινωνικές μελέτες της επιστήμης, συμπεριλαμβανομένων και μερικών που σχετίζονται με το Ισχυρό Πρόγραμμα (Strong Programme), είναι πολύ ασθενείς στον καθορισμό των εννοιών και στην ένταξη σε πλαίσιο.

Οι επιστημονικοί πόλεμοι (Science Wars) της δεκαετίας του '90 έφεραν στο προσκήνιο και σε διαρκή αντιπαράθεση τις μεγάλες ιδεολογίες. Βρήκα τον εαυτό μου να ανήκει εν μέρει και στις δύο πλευρές, όμως σε καμία δεν ανήκα ολοκληρωτικά. Συμφωνούσα με αυτούς που επεδίωκαν να υπερασπιστούν τη γνωσιακή ισχύ της επιστήμης ενάντια στον επιστημολογικό παραλογισμό, το μυστικισμό, το συμβατισμό, ειδικά ενάντια στο μεταμοντερνισμό της λογικής του «anything goes». Επίσης συμφωνούσα με αυτούς που επέμεναν σε μια ισχυρή κοινωνικοϊστορική περιγραφή της επιστήμης ενάντια σε μια επαναδιατύπωση του επιστημονισμού. Μια καλύτερη θεμελίωση, στηριγμένη στα όσα

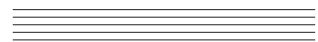

έχει κομίσει η μαρξιστική παράδοση στα θέματα αυτά, θα αρκούσε για να φωτίσει το σύνολο αυτό πεδίο.

Δεν πιστεύω πως η απομυθοποίηση της επιστήμης ως προς τη γνωσιακή της δύναμη είναι μια σωστή ενέργεια από την πλευρά της Αριστεράς. Δεν είναι ούτε επιστημολογικά ισχυρό ούτε πολιτικά προοδευτικό. Η Αριστερά θα πρέπει να συνταχθεί με την επιστήμη, ίσως με μια κριτικά αναδομημένη, μια κοινωνικά υπεύθυνη επιστήμη, αλλά πάντως με όλες τις δυνατότητες που έχει ως επιστήμη.

Οι Σπουδές στην Επιστήμη έχουν γίνει ένας πολύ «μικρός», πολύ εσωστρεφής κλάδος. Αυτοί που ασχολούνται με αυτές παραπέμπουν ο ένας στον άλλο και μόνο, με έναν τρόπο αποκρυσταλλικό και αποτυγχάνουν να δουν τα πράγματα ευρύτερα. Πρόσφατα έπεσε στα χέρια μου ένα εγχειρίδιο 'Σπουδών στην Επιστήμη' (Biagioli 1999) και δεν μπορούσα να φανταστώ για ποιο λόγο θα ήθελε κάποιος να το διαβάσει. Έμοιαζε να έχει εμμονή με μικροδιαμάχες ή μικροτάσεις: Latour και Callon εναντίον Yearley και Collins κλπ. Δεν είμαι και τόσο σίγουρη για το ποιος ενδιαφέρεται για όλ' αυτά. Υπήρχε στο βιβλίο μια σαφώς ελλιπής παρουσία της σχετικής με τον κλάδο αυτό ιστορίας του πνεύματος και μόνο ισχυρό το κοινωνικό πλαίσιο. Δεν υπήρχαν καθόλου αναφορές στον Bernal, στον Haldane, στον Caudwell, στον Bukharin, στον Hessen, στον Levins, στον Lewontin, στον Wartofsky, στον Hörz κ.ά. ενώ υπήρχαν μόνο τετριμμένες αναφορές στον Μαρξ και τον Ένγκελς.

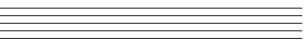
Και όμως ο μαρξισμός έχει αποτελέσει μια μεγάλη διαμορφωτική δύναμη στις 'Σπουδές στην Επιστήμη' και έχει μια συνεχιζόμενη επιρροή σ' αυτές. Το ίδιο ισχύει και για άλλους επιστημονικούς κλάδους. Υπάρχει σε αυτούς με τρόπους που δεν είναι πάντα αναγνωρίσιμοι. Είναι καμιά φορά αυτό που λέμε «η φιλοσοφία που δεν τολμά να πει το όνομά της» (Sparks 1993). Μετά την άνοδο της νέας Δεξιάς στη Δύση και την κατάρρευση των σοσιαλιστικών πειραμάτων στην Ανατολή, ο μαρξισμός έγινε και πάλι μια αίρεση. Ακόμη περισσότερο, πολλές από τις λογικές προτάσεις του έχουν καταλήξει να είναι τόσο πολύ αποδεκτές που δεν φαίνεται πλέον αναγκαίο ή δόκιμο να πει κανείς από πού προέρχονται. Και ο λόγος δεν είναι μόνο ότι δεν τολμά να το κάνει κανείς αυτό ή ότι δεν χρειάζεται. Είναι ίσως και ότι δεν το γνωρίζει. Πολλοί νεαροί πανεπιστημιακοί και ακαδημαϊκοί γενικότερα έχουν μόνο μια ελλιπή γνώση της ιστορίας του κλάδου τους ή της ιστορίας του πνεύματος γενικότερα. Αγνοούν ότι πολλές από τις προτάσεις που διατυπώνουν προέρχονται από το μαρξισμό.

Ο μαρξισμός εξακολουθεί να ζει, άλλοτε με πλάγιους και περίπλοκους τρόπους, άλλες φορές με δυνατούς, λαμπρούς και απροκάλυπτους, άλλοτε με ανεπαίσθητους αλλά αποτελεσματικούς, ενώ άλλοτε ακόμη και με αδύναμους, ελλειπίς, συγκεχυμένους και ευτελείς τρόπους. Πρόκειται συχνά για ένα υποκατάστατο του μαρξισμού, που με τη σειρά του είναι στοιχείο ενός υποκατάστατου της ιστορίας της διανόησης και χρησιμεύει για να προσεγγιστεί και να γίνει κατανοητό ένα μόνο υποκατάστατο αυτού το οποίο λέμε θεωρητική σκέψη. Η κοινωνιολογία της γνώσης πρέπει να φτάσει να στηρίζεται σε συγκεκριμένες τάσεις μέσα στην κοινωνιολογία της γνώσης, συμπεριλαμβανομένου και αυτού του υποκατάστατου της κοινωνιολογίας της γνώσης.

Άρα λοιπόν πού έχουν πάει όλοι οι μαρξιστές σήμερα; Αρκετοί από εμάς είναι ακόμη ενεργοί ανάμεσά μας, εξακολουθώντας να παλεύουν, ίσως πιο λυπημένοι πια, αλλά και σοφότεροι. Πραγματικά θα ευχόμουν να ήταν τόσο πολλοί όσοι δείχνει να νομίζει ότι είναι ο συντηρητικός David Horowitz (Horowitz 2006). Άλλοι πάλι παραμένουν εκεί έξω, αλλά είναι πιο ήσυχοι πια. Ο μαρξισμός δεν αναδύεται κραυγαλέα από τα βιογραφικά τους σημειώματα ή από τις προσωπικές τους ιστοσελίδες, όπως συμβαίνει στη δική μου περίπτωση, αλλά προκύπτει μέσα από το έργο τους με πολλούς τρόπους. Άλλοι είναι σχεδόν-μαρξιστές ή μεταμαρξιστές. Έχουν αποθαρρυνθεί από τις ήττες ή έχουν αποπροσανατολιστεί από το μεταμοντερνισμό. Παλιά, όταν τα πράγματα ήταν ευνοϊκά, φυσούσε ούριος άνεμος γι' αυτούς και τους ωθούσε, αλλά έχασαν την πορεία τους κάπως, υπό την επίδραση και άλλων ανέμων στους οποίους δεν μπόρεσαν να αντισταθούν. Έπειτα υπάρχουν σήμερα και οι πρώην μαρξιστές. Κάποιοι από αυτούς μάλιστα έχουν επιδοθεί σε κυνήγι μαγισσών και φτιάχνουν λίστες.

Συνεπώς, πώς θα έλεγα ότι βλέπω σήμερα τα πράγματα; Υπάρχει, θα έλεγα, ένα παράδοξο: ποτέ στο παρελθόν δεν έχει υπάρξει μια τόσο ολοκληρωτική και συστημικοποιητική δύναμη όσο ο σύγχρονος παγκόσμιος καπιταλισμός (Jameson 1991) και συνάμα ποτέ δεν έχει υπάρξει μια παρεμπόδιση της συνθετικής, συστημικής σκέψης, όμοια με αυτήν που υφίσταται σήμερα. Η συγκεντρωτική αγορά αποκεντρώνει και διασπά το νου. Οργανώνει την κατανάλωση αλλά αποδιοργανώνει την κοινότητα. Μπορεί να καλύπτει τις ανάγκες κάποιων για πολυτελή σπίτια, αυτοκίνητα και τηλεοράσεις, ενώ την ίδια ώρα δεν καλύπτει τις πλέον βασικές ανάγκες άλλων, οι οποίοι ζουν σε καλύβες φτιαγμένες από σκουπίδια, χωρίς ηλεκτρικό ή τρεχούμενο νερό. Δεν μπορεί να καλύψει

την ανάγκη κανενός για ύπαρξη νοήματος στη ζωή του και για ζωή μέσα σε κοινότητα. Υπάρχει μια αναζήτηση της αλήθειας, μια πάλη για δικαιοσύνη, την οποία το σύστημα δεν μπορεί πλήρως να καταστείλει. Σε αυτό εναποθέτω κι εγώ τις ελπίδες μου για μια αναβίωση αυτού του είδους της ολιστικής σκέψης και της συλλογικής δράσης που εξέθρεψε ο μαρξισμός επί πολλές δεκαετίες.

Υπάρχουν κάμποσες ενδείξεις για μια αναβίωση του ενδιαφέροντος σε ό,τι αφορά τη σχέση μαρξισμού και επιστήμης. Αυτό το λέω κρίνοντας από τον αριθμό των προσκλήσεων που έχω λάβει μόνο φέτος για να μιλήσω για το θέμα αυτό. Είναι περισσότερες από κάθε άλλη χρονιά μέσα στις δεκαετίες που πέρασαν από τότε που πρωτοέγραψα για το θέμα αυτό. Υπήρξε επίσης ένα workshop στο Princeton πάνω στη γεωπολιτική, το μαρξισμό και τα 75 χρόνια των σπουδών στην επιστήμη. Υπήρξε ένα συνέδριο-εκδήλωση για να αξιολογηθεί το έργο του J.D. Bernal και να τον τιμήσουν, που οργανώθηκε από το Ινστιτούτο Φυσικής της Ιρλανδίας, στο Limerick. Υπάρχει και περαιτέρω έρευνα τόσο για το συνέδριο που ανέφερα στην αρχή, το οποίο έλαβε χώρα πριν από 75 χρόνια πάλι εδώ, όσο και για όσους έλαβαν μέρος σε αυτό.

Τα πρόσφατα δρώμενα (συνέδρια, workshops κλπ.) και οι δημοσιεύσεις υιοθετούν διαφορετικές μεταξύ τους απόψεις, φέρνοντας έτσι στην επιφάνεια νέες αντιπαραθέσεις και δημόσιο διάλογο. Εγώ η ίδια είχα μια αντιπαραθέση με τον Andrew Brown, συγγραφέα μιας καινούργιας βιογραφίας (Brown 2005) του Bernal, όταν βρεθήκαμε στο Limerick. Στη βιογραφία του και στις κριτικές που τη συνόδευσαν, διαπίστωσα μια ομόφωνη αντιμετώπιση στην οποία εγώ ήθελα να αντιταχθώ. Η αντιμετώπιση αυτή ήταν εγκωμιαστική ως προς το έργο του Bernal και τη συμμετοχή του στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο [Σ.τ.Μ: συμμετείχε στην απόβαση στη Νορμανδία], αντικειμενική ως προς την ερωτική του ζωή και απλώς συγκαταβατική ως προς τη φιλοσοφία του και τις πολιτικές του ιδέες. Μερικοί σχολιαστές φαίνονται να πιστεύουν ότι και μόνο η απλή αναφορά του όρου «διαλεκτικός υλισμός» συνηγορεί του ότι είναι αυταπόδεικτα γελοίος, αλλά εγώ ερωτώ: Ποια άλλη φιλοσοφία υπάρχει που να είναι πιο κατάλληλη για έναν επιστήμονα ή για οποιονδήποτε άλλο; Ο θετικισμός; Ο μεταμοντερνισμός; Ο θείσμός; Όσο για την πολιτική, ποια κοσμοθεωρία ρίχνει περισσότερο φως από αυτή στον κόσμο στον οποίο ζούμε; Ο νεοφιλελευθερισμός; Ο νεοσυντηρητισμός; Ποια;

Η ιστορία του μαρξισμού μέσα στις Σπουδες στην Επιστήμη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία οποιουδήποτε άλλου τομέα της γνώσης. Μέχρι

τώρα, αυτή η ιστορία υπήρξε ένα δράμα που σε καθηλώνει, γεμάτο από αποκάλυψη, από κάθαρση, από τραγωδία και από φάρσα. Η ιστορία ή το δράμα αυτό δεν έχει τελειώσει, τουλάχιστον όχι όσο εγώ ζω και αναπνέω ακόμη. Είμαι έτοιμη για την επόμενη πράξη.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Biagioli, M. (ed.) (1999), *The Science Studies Reader*, Routledge, New York.
- Brown, A. (2005), *J.D. Bernal: The Sage of Science*, Oxford University Press, Oxford.
- Bukharin, N.I. et. al. (1931, 1971), *Science at the crossroads*, Frank Cass & Co., London (2nd ed. 1971).
- Caudwell, C. (1939), *The Crisis in Physics*, J. Lane, London.
- Horowitz, D. (2006), *The Professors: The 101 Most Dangerous Academics in America*, Regnery Publishing, Washington DC.
- Jameson, F. (1991), *Postmodernism, Or The Cultural Logic of Late Capitalism*, Verso, London.
- Sparks, C. (1993), Ομιλία για τον Μαρξισμό στο πλαίσιο των Cultural Studies, στην IAMCR (International Association for Media and Communication Research) Conference, Dublin.